

BOŞANMA YETKİSİ HAKKINDA YAPILAN TARTIŞMALAR DISCUSSIONS MADE ABOUT THE RIGHT TO DIVORCE

Bedri ASLAN*

Öz

İslam dininin temel kaynakları Kuran ve sünnettir. Malum olduğu üzere Kuran'ı Kerim'in ve Peygamber'in (s.a.s) sünnetinin metinleri Arapçadır. Arap dili, yapısı gereği farklı şekillerde anlaşılmasına müsait bir dildir. Buna ilaveten âyetler, çoğu zaman genel kurallar koyduğundan ve hadislerin çoğu da veciz ve özlü olduğundan yoruma açıktır. Ayrıca Peygamber (s.a.s.) âlimleri içtihat yoluyla sorunları çözmeye teşvik etmiştir. Bu bağlamda müçtehitler sorunları çözümsüz bırakmamak adına nassları yorumlamış ve içtihatla bulunmuşlardır. Fıkıh tarihine bakıldığında dini metinleri yorumlama konusunda birbirinden farklı metotların takip edildiği görülür. Bu farklı metotların var olmasının arkasında sosyal durum, siyasi mülahazalar ve mezhep takıntıları olduğu gibi kişilerin metinleri anlamadaki istidat farklılıkları da vardır. Son dönemde ise Batı kültürünün ve oryantalistlerin etkisinde kalan bazı âlimlerin aşırı yorumları dikkat çekmektedir.

Son iki yüz yılda Batı ülkeleri ilim, bilim ve ekonomi alanlarında büyük bir mesafe kat etmiştir. İslam ülkelerinin geri kalmasıyla birlikte müsteşriklerin etkisinde kalan bazı Müslüman bilginler İslam dinini savunmak amacıyla kendilerince Batı dünyasının yaldızlı kavramlarına (eşitlik, insan hakları ve akıl gibi) uymayan bazı nassları farklı bir şekilde yorumlama cihetine gitmişlerdir. Bu aşırı yorumlar daha çok kadınları ilgilendiren âyet ve hadislerin üzerinde yapılmaktadır. Bu âlimler âyet ve hadisleri yorumlarken kadın-erkek eşitliği ilkesinden yola çıkarak te'vilin şart ve sınırlarını gözetmeden yorumlamaktadırlar. Kadınların boşanma yetkisinin varlığı da tartışılan konular arasında zikredilebilir. Bu konuda yapılan yorum ve tartışmalar Arap dilinin yapısı, sünnet ve sahâbe uygulamaları çerçevesinde değerlendirilip inceleme konusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, Nass, Aşırı Yorum, Boşanma.

Abstract

The main resources of Islam are the Holy Quran and the sunnah of the Prophet (p.b.u.h.). As known, the Quran and the sunnah texts of the Prophet (p.b.u.h.) are in Arabic language. The Arabic language, due to its structure, can be understood in different ways. In addition, since the verses have set broad rules and the hadith are succinct and concise, they are subject to comments. Also the Prophet (p.b.u.h.) has encouraged the scholars to solve the issues through precedents. Thus the scholars have interpreted the cases and have preceded on the issues in order not to leave the issues unsolved. When we study the history of the Islamic law, it is seen that different methods have been used on interpreting the religious texts. There are social status, political assessments and sectarian obsessions in addition to the predisposal on understanding these texts on the background of the existence of such different methods. Lately, excessive comments of some scholars who are under influence of the Western culture and the orientalist are remarkable.

The western countries have taken a long distance on the fields of knowledge, science and economy during the last two centuries. With the regression of the Islamic countries, some Islamic scholars who were influenced by orientalist, have adopted a way to interpret some texts, which were not convenient to the illuminated concepts of the Western world (such as equality, human rights and mind etc.) in a different way to defend the Islam according to their understanding. These excessive comments were mostly made about the verses and hadiths about the women. These scholars, while interpreting the hadiths and the verses, were starting from the point of women-men equality and were not obeying the conditions and borders of gloss. The women's right to divorce is also one of the issues widely discussed. The comments and discussions about this issue shall be evaluated according to the structure of the Arabic language, and as per the Sunnah and the practices of the companions of the Prophet.

Keywords: Husband, Woman, Divorcement.

Giriş

Vahye muhatap olan insan vahyi anlamaya çalışır. Vahyin dili olan Arapça çok zengin bir dildir. Bu dilde yapısı itibarıyla birçok ifade tarzı bulunmaktadır. Bilindiği gibi Arapçada istiâre (eğretileme), kinâye (bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanmak), mecaz-ı mürsel (ad aktarması), teşbih (benzetme), teşhis (kişileştirme), intak (konuşturma), tevriye (amacı gizleme) gibi dil sanatları mevcuttur. Bununla birlikte âyetlere has olan muhkem ve müteşabih kavramların yanında hadisler için kullanılan özel terimler de bulunmaktadır. Bunları anlamaya çalışan âlimlerin bağlı oldukları mezhebi görüşlerini, buldukları çevreyi ve bunlara anlama kabiliyetlerini de eklediğimiz de nassları anlama konusundaki farklı görüşler ve aşırı yorumların nedenleri ortaya çıkmaktadır. Fakat bu bütün görüşlerin doğru olduğu anlamına gelmez. Zira kişinin yorumunda dil, âyet ve sünnetten bir şahidi ve onu destekleyen bir delili bulunmazsa metinlerden anlaşılman mana ve hükümlerin hiçbir değeri olmaz. Dolayısıyla vahyin mesajını anlamak için

*Yrd. Doç. Dr., Batman İslami İlimler Fakültesi, İslam Hukuku Ana Bilim Dalı, Mail: aslan-bedri@hotmail.com, bu makale, Şarkiyat vakfı tarafından düzenlenen "Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi"nde sunulan "Kadının Boşanma Yetkisi Hakkında Yapılan Yorumlar Üzerine Bir Değerlendirme" adlı tebliğin bazı ilavelerle geliştirilmiş halidir.

Arapça dilinin özelliklerini, Hz. Peygamber'in nasları açıklama yöntemini ve vahye şahitlik eden sahâbenin uygulamalarını iyi bilmek gerekir. Bunlar dikkate alınmadan yapılan yorumlarla Şâriin maksadı anlaşılmaz. Bu durumda yaptığımız şey Şar'î' adına konuşmak suretiyle kendi yorumumuzu ortaya koymuş oluruz. Bunun da ne kadar tehlikeli olduğu aşikârdır. Dolayısıyla naslar yorumlanırken dil bilgisinin kurallarını, dinin temel ilkelerini, sahâbenin uygulamalarını dikkate alıp, sağlıklı bir yorumlamanın yapılması için ortaya konulan te'vilin şartlarına uymak gerekir.

Kadınların boşama yetkisi hakkında yapılan yorumlara geçmeden önce konuyla ilgili bazı kavramlar üzerinde durulacak, erkeklerin ve kadınların boşama yetkileri hakkındaki âyet ve hadisler ele alınacak ve daha sonra te'vilin tanımı yapıp, sınırları hakkında bilgi verilecektir. Zira haklar bazında yapılan yanlış yorumlar hak ve yetkilerin birbirlerine karışmasına ve sonucunda birçok hakkın zayi olmasına neden olabilir. Bu konunun seçilmesiyle de yapılan yorumların Arap dil kurallarına, İslam hukukunun genel ilkelerine, vahye şahitlik eden sahâbenin uygulamalarına ve cumhurun görüşüne uygun olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır. İslam hukukunda kadınların boşama yetkisi konusunda modern yorumlar, sünnet ve sahâbe uygulamaları çerçevesinde işlenirken konuyla ilgili olan klasik ve modern eserlerden yararlanılacaktır.

I. Evliliğin Sona Ermesi

Evlilik pek çok sebepten dolayı sona erebilir. Evlilik bazen tek taraflı, bazen iki tarafın onaylamasıyla son bulurken, bazen de akitteki bir bozukluktan dolayı hâkim tarafından sona erdirilebilir. Kadının boşanma yetkisi hakkında yapılan yorumlara geçmeden önce evliliğin sona erdirilmesi hususunda kullanılan kavramlardan kısaca bahsetmenin konunun anlaşılmasına yardımcı olacağına inanıyoruz.

Talâk: Lügatte serbest bırakmak, bağı çözmek ve engelleri kaldırmak manalarına gelir.¹ İstilahta ise belli lafızlarla nikâh akdinin bozulmasını ifade eder.² İslam hukukuna göre "talâk" kelimesiyle genellikle kocanın irade beyanıyla gerçekleşen boşama kastedilmektedir.

Tefvîzu't-Talâk: Kocanın boşama yetkisini karısına devretmesidir. Bununla koca, elindeki boşama yetkisini hanımına devretmiş olur. Boşama yetkisini eline alan kadın dilediği zaman bu yetkiyi kullanarak tek taraflı bir beyanla kocasından boşanabilir.³ Tefvîzu't-talâktan sonra meydana gelen boşama da tek taraflı iradeye dayanan boşama sayılır.

Muhâla'a: Kadının verdiği bir bedel karşılığında meydana gelen boşamadır. Bedel karşılığında boşama teklifi ister koca tarafından ister eşi tarafından yapılsın hüküm bakımında aralarında bir fark bulunmamaktadır. Her iki durumunda da karşı tarafın kabul etmesiyle boşama bir bain talakla meydana gelir.⁴ Muhâla'a iki tarafın anlaşmasına bağlı bir boşama şeklidir diyebiliriz.

Fesih: Nikâh sözleşmesi sırasında veya akitten sonra meydana gelen bir bozukluktan veya eksiklikten ötürü evliliğin bozulmasıdır.⁵ Eşlerin şahitsiz olarak evlenmiş olmaları, nikâhtan sonra eşlerin birbirlerinin mahremi ya da süt hasım olduklarının anlaşılması, kadının iddet içinde bulunması ya da kadının başka bir erkeğin nikâhlısı olması vb. durumlar, akit anında bulunan eksikliklerdir. Eşlerden birinin akitten sonra dinden dönmesi (irtidat) ise nikâh akdinden sonra meydana gelen bozukluk halidir.⁶ Bu ayrılık eşlerin iradesi dışında meydana gelen bir ayrılıktır.

Tefrik: Hâkimin hükmüyle meydana gelen boşamadır. Fakat günümüzde birçok hukukçu, "talâk" başlığı altında yalnızca kocanın tek taraflı irade beyanıyla meydana gelen boşamayı ele almaktadırlar.⁷

II. Erkeğin Boşama Yetkisi

Ayetlere, hadislere ve sahâbenin uygulamalarına bakıldığında boşama hakkının prensip olarak kocaya verildiği görülür. Fakat her ne kadar prensip olarak boşama yetkisi kocaya verilmişse de bu yetkinin kocanın tekelinde olduğu anlamına gelmez. Zira bununla birlikte boşama konusunda kadına da birçok hak verilmiştir.

Tek taraflı iradeyle boşama hakkının kocaya ait olduğu birçok âyetten anlaşılmaktadır. Bu âyetler Arapça dil bilgisinin kurallarına göre yorumlandığında bu yetki açık olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca âyetlerin zahiri ve müfessirlerin yorumları da bu yöndedir. Boşamanın kocaya ait olduğuna delalet eden bazı âyet ve bu âyetlerin yorumları şöyledir.

¹ Komisyon, (1982). *el-Kâmusu'l-Fikhî Lugaten ve Istilahen*, Dimaşk: Dârü'l-Fikir, s. 230.

² Muhammed Emîn İbn Abidin (1992). *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dârü'l-Fikir. III/228; Vehbe Zühayli (2004). *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. Dimaşk: Dârü'l-Fikir, IX/6873.

³ Zühayli. *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. IX/6941; Mehmet Selim Aslan (2015). *İslam Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları, s. 190.

⁴ Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Mevsilî (1937). *el-İhtiyâr li Talîi'l-Muhtâr*. Beyrut: Dârü'l-Kütübil'l-İlmîyye, III/121.

⁵ Zühayli. *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. IX/6863.

⁶ Zühayli. *el-Fikhu'l-İslâmî ve Edilletuhu*. IX/6864; Aslan, *İslam Aile Hukuku*, s. 158.

⁷ Aslan. *İslam Aile Hukuku*. s. 159.

“Şâyet, daha önce, kesin bir mehir (fariza) belirleyerek (nikahlamış olduğunuz eşlerinizi), kendilerine dokunmadan boşarsanız, (mehir olarak) belirlediğiniz miktarın yarısı (onların hakkı)dır. Ancak o (kadın) bağıslarsa yahut nikâh düğümü elinde bulunanlar bağıslarsa başka. (Ey erkekler) sizin bağışta bulunmanız takvaya daha uygundur. Aranızda fazlı da unutmayın. Muhakkak ki Allah yaptıklarınızı görendir”⁸ mealindeki âyette geçen “kendilerine dokunmadan boşarsanız”, anlamındaki ifadeden kocanın eşini boşayabileceği açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Zira bu âyette fâil erkek, kadın ise mefûl konumundadır. Arap dil bilgisine göre bu âyetten erkeklerin boşama yetkisi dışında başka bir anlam çıkartmak mümkün değildir.

“Kadınları boşadığınız zaman, onlar da ecelleri (iddetlerinin bitme vakti)ne ulaştıklarında, artık onları ya iyilikle tutunuz ya da iyilikle salınız. Onları, (Allah'ın hududunu) tecavüz etmek suretiyle, zarar vermek için tutmayınız. Kim bunu yaparsa hiç şüphe yok ki (bizzat) kendisine zulmetmiş olur. Allah'ın âyetlerini eğlence edinmeyiniz. Allah'ın üzerinizdeki nimetini ve öğüt vermek için size indirdiği kitap ve hikmeti hatırlayın. Allah (ın emirlerine muhalefetten) korununuz ve biliniz ki, hiç şüphesiz Allah her şeyi bilmektedir”⁹ mealindeki âyette de yine erkekler fâil kadınlar mefûl konumundadırlar. Ayrıca mefûl olan kadınlar zamirle değil isimle (en-Nisâ) lafzıyla zikredilmiştir. Bunun dışında âyette kadınların iddetlerinden de bahsedilmektedir. Bu da gösteriyor ki boşananlar erkekler değil kadınlardır. Zira erkeklerin iddet beklemeleri söz konusu değildir.

(Kendisiyle nikâhlandıktan sonra) dokunmadığınız veya onlar için belli bir mehir takdir etmediğiniz, kadınları boşarsanız üzerinize bir sorumluluk yoktur. (Ancak) onlara (gönüllerini hoş edecek bir) meta verin. Zengin olanın kendi haline göre (bir şey) vermesi, fakir olanın da kendi haline göre örfе uygun bir meta vermesi gerekir. (Bunları) yapmak iyiler üzerine bir vazifedir”¹⁰ mealindeki âyette de erkeklerin eşlerini boşayabileceği açık bir şekilde açıklanmaktadır.

Hz. Peygamber'den (s.a.s) nakledilen rivâyetler de boşama yetkisinin erkeklerde olduğunu desteklemektedir. Konu ile alakalı bazı rivâyetler şöyledir:

“Abdullah b. Abbas'tan (ra) rivâyet edildiğine göre o şöyle demiştir: Allah'ın Rasûlü (s.a.s)'nün yanına bir adam geldi ve şöyle dedi: “Ya Rasûlellâh! Efendim, (daha önce) beni cariyesiyle evlendirdi. Şimdi ise onunla benim aramı açmak (boşamak) istiyor.” Hz. Peygamber (s.a.s) derhal minbere çıkarak şöyle buyurdu: “Ey İnsanlar! Sizden birine ne oluyor da, önce kölesini cariyesiyle evlendiriyor, sonra da onların arasını ayırmak istiyor. Boşama yetkisi (Talak) ancak bacağı (sâkı) elinde tutanıdır”¹¹

Abdullah b. Ömer'den (r.a.) rivâyet olduğuna göre kendisi Rasûlullah (s.a.s) zamanında karısını hayızlı iken boşamış bunun üzerine, Ömer b. el-Hattâb bu durumu Rasûlullah (s.a.s)'a sormuş, Rasûlullah (s.a.s) şöyle cevap vermiştir; “Ona emret, karısına dönsün. Sonra (hayızından) temizlenip (tekrar) bir hayz (daha) görüp sonra (tekrar) temizleninceye kadar (nikâhu altında) tutsun. Bundan sonra isterse tutar, isterse temasta bulunmadan önce boşar. İşte Aziz olan Allah'ın, kadınların içinde boşanmasını emrettiği iddet (dönemi) budur.”¹² Bu iki hadis değerlendirildiğinde Hz. Peygamber (s.a.s) boşama konusunda erkeleri yetkilendirdiği görülecektir. Erkeklerin boşama yetkisi olmasaydı Peygamber (s.a.s) İbn Ömer'e şimdi eşine dönsün daha sonra temizlik döneminde isterse tutar, isterse temasta bulunmadan önce boşar şeklinde talimat vermezdi. Ayrıca hadiste geçen “sâkı elinde tutan” ifadesinden koca anlaşılmaktadır.¹³

Arap dilini, dilin ve elfazın delalet inceliklerini iyi bilen ve usulleri iyi kullanan sahâbenin yorumlarına bakıldığında boşama yetkisinin öncelikle kocaya ait olduğu hakkında görüş belirttikleri görülür.¹⁴

Boşama hakkının kocaya verilmesinin birçok hikmeti ve nedeni bulunmaktadır. Koca, evlilik için birçok mali külfet üstlenmektedir. Nişan merasiminden tutun evliliğe kadar birçok hediye, nişan merasiminin masrafları, evlilik akdinde verilen mehir, düğün yemeği ve diğer masraflar koca tarafından ödenmektedir. Bunun dışında evlilik süresince kadın ve çocukların nafakası da kocaya aittir. Boşama meydana geldiği zamanda da kadının iddet nafakası, meskeni, ona verilecek gönül alma mutası ve emziren çocuk varsa emzirme masrafları da kocaya aittir. Hatta son dönem âlimlerine göre, boşamadan ötürü

⁸ Bakara, 2/237.

⁹ Bakara, 2/231.

¹⁰ Bakara, 2/236.

¹¹ Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp et-Taberânî (1994). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, XVII/179.

¹² Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire el-Buhârî (1422). *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, 1. Baskı, yy: Dârü Tevki'n-Necât, VII/41.

¹³ Ali b. Muhammed b. Muhammed Ebû'l-Hasan el-Basrî el-Bağdâdî (1999). *el-Hâvî fi Fikhi's-Şâfiî*, Birinci Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmîyye, IX/133.

¹⁴ Zekerîya b. Gulam b. Kadir el-Pakistanî (ty). *Ma Sahhe min Âsârî's-Şehabe fi'l-Fikih*, yy: Dârü'l-Harrâz, I/1038-1057; Muhammed Ravvas Kal'acı, (1989). *Mevsuatü fıkhu Ömer b. Hattab*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis, s. 618.

kadının gördüğü zararları kocanın tazmin etmekle sorumlu olduğu öne sürmüşlerdir.¹⁵ Nişan, düğün, evlilik süresi ve boşanma sonrası yapılan masraf ve maddi yükümlülükleri düşünen bir koca boşanmayı göze alamaz. Bütün bunlar düşünüldüğünde şâriin boşama hakkını kocaya vermesi anlamlı bulunur. Dolayısıyla şâriin boşama hakkını kocaya vermesi adaletin bir gereğidir. Maddi yükümlülüklerle karşın şari boşama yetkisini kadına veya eşit bir şekilde koca ve eşine vermiş olsaydı bu hem adalete sığmaz hem de kimi kadınlar kocasına zarar vermek için yetkilerini gereksiz yerde kullanma imkânı bulacaklardı.¹⁶ Bu da evlilik hayatını olumsuz bir şekilde etkilerdi.

Âyetleri, hadisleri ve sahâbe uygulamalarını incelediğimizde kocaya verilen bu yetkinin kötüye kullanılmaması gerektiği gibi kadının da boşama konusunda hak sahibi olduğunu anlamaktayız. Fakat koca ile eşin yetkileri birbirlerinden farklıdır. Kocanın yetkisi doğrudan eşinin ise dolaylıdır. Bunun ise birçok nedeni bulunmaktadır. Bu konunun eşitlik çerçevesinden daha çok adalet kavramı çerçevesinde ele alınması gerekir. Zira yukarda da değindiğim gibi evliliğin kurulması aşamasında ve evliliğin devam edilmesi ile evliliğin sona ermesinde bütün aşamalarda kocanın maddi ve manevi birçok yükümlülükleri mevcuttur. Kadının ise evlilik ve boşamada hiçbir mali yükümlülüğü yoktur. Dolayısıyla fıkıh kâidesi haline gelen “Külfet ni’mete, ni’met külfete göredir”¹⁷ anlamındaki küllî kâideye göre de koca boşama konusunda bir adım önde görünmektedir. Kuran’ı Kerim’in erkek ve kadından bahsettiği âyetlerine göz attığımızda bu adalet prensibini görmekteyiz. Erkeklerin kavvâm meselesinde de aynı mantık söz konusudur. Kuran’ı Kerim’de erkeklerin ev reisliği onların infaklarına ilişkilendirilmektedir.¹⁸ Miras âyetlerinde aynı gerekçelerle erkeklerin mirastaki payı kadınlarınkinden daha fazla tutulmuştur.¹⁹ Bütün bunlar bir bütünlük içerisinde incelendiğinde malî yükümlülükler bazı sorumlulukları beraberinde getirir denilebilir.

III. Kadının Boşama Yetkisi

Âyet ve hadisler incelendiğinde kadınların boşanma talep etme hakkı olduğu görülür. Naslardan anlaşıldığı üzere kadınlar bu hakkını doğrudan değil dolaylı olarak kullanabilirler. Kadınların boşama hakkıyla ilgili bazı âyetler şunlardır.

“Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır.”²⁰; “(Evlilikte) tarafların Allah’ın belirlediği ölçüleri koruyamama endişeleri dışında kadınlara verdiklerinizden bir şeyi geri almanız, sizin için helâl olmaz. Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur. Bunlar Allah’ın koyduğu sınırlardır. Sakın bunları aşmayın. Allah’ın koyduğu sınırları kim aşarsa, onlar zalimlerin ta kendileridir.”²¹; “Eğer ayrılırlarsa, Allah bol lütuf ve nimetiyle onların her birini zengin kılar (başkalarına muhtaç bırakmaz). Allah, lütfu geniş olandır. O, hüküm ve hikmet sahibidir.”²² Bu âyetler, kadının eşiyle anlaşarak ona bir miktar mal vererek, mahkemeye veya hakemlere başvurarak boşayabileceğine delalet etmektedir.

Abdullah b. Abbas (r.a) şöyle dedi: “Sabit b. Kays’ın (r.a) karısı Nebi’e (s.a.s) geldi ve: Ya Rasulallah, ben Sabit b. Kays’ı ne ahlak ne de din hususunda ayıplamıyorum. Fakat ben İslam’da küfrü kerih görüyorum ve tiksiniyorum dedi. Bunun üzerine Rasulallah (s.a.s), *Sabit’in sana mehir olarak verdiği bahçesini kendisine geri iade eder misin?*” buyurdu. Kadın: Evet, dedi. Rasulallah (s.a.s) Sabit b. Kays’a: *Bahçeyi kabul et ve kadını bir talakla boşat* buyurdu.”²³ Alimler, bu hadisi kadının hem mahkemeye başvurma hem de hul yapma hakkı için kaynak göstermektedirler.²⁴

İslam hukukunda her ne kadar prensip olarak boşama yetkisi kocanın elinde olsa da bazı durumlarda kadının da boşama hakkı bulunmaktadır. Zikrettiğimiz âyetlerden anlaşıldığı gibi kadının tahkim ve mahkemeye başvurma ve hul yapma dışında bu konuda başka hakları da bulunmaktadır. Fakihlerin tespit ettikleri kadının boşama haklarını şöyle sıralayabiliriz: Evlilik akdinde kadın boşama

¹⁵ Mehmet Selim Aslan (Yaz 2016). İslam Hukukunda ‘Te’assuf Kavramı ve Hükümlere Etkisi. *Ekev Akedemi Dergisi*, Yıl: 20 Sayı: 67 s. 233.

¹⁶ Abdulvehhab Hallaf (1990). *Ahkâmü'l-Ahvâlî'sh-Şahsiyye fi'sh-Şer'ati'l-İslamiyye*. Kuveyt: Dârü'l-Kalem, s. 130.

¹⁷ Komisyon (ty). *Mecelletü'l-ahkâmi'l-adliyye*. Karatç.; Kârhaneci Ticateti Kütüb, 1/26.

¹⁸ En-Nisâ, 4/34.

¹⁹ Ahmed b. Mustafa el-Merâğî (1946). *Tefsîrül-Merâğî*. Mısır: Mektebetu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, IV/196.

²⁰ Nisa, 4/35.

²¹ Bakara, 2/229.

²² Nisa, 4/35.

²³ Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, VII/46.

²⁴ Mahmud b. Ahmed b. Musa Bedruddin el-Âynî (2000). *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, V/507; Zekerîyya el-Ensârî (2000). *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*. Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmîyye, III/241; Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (1405). *el-Muğni fi Fikhi'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. Birinci Baskı, Beyrut., Dârü'l-Fikr, VIII/174.

yetkisine sahip olmak için şart koşabilir. Bu durumda kadın istediği zaman kocasını boşar. Koca da istediği zaman boşama yetkisini eşine devredebilir. Tefvîzu't-talâk dediğimiz bu yetkilendirmede de kadın boşama yetkisine sahip olmaktadır. Bu konuda yetkilendirilen kadın istediği zaman kocasını boşayabilir.²⁵ Başka bir hak da muhalâ' hakkıdır. Koca boşamaya yanaşmadığı zaman kadın muhalâ'a yoluyla kocasına bir miktar mal vererek boşama konusunda eşini ikna ederek yetki sahibi olabilir. Ayrıca hastalık, kusur, nafakanın sağlanmaması, geçimsizlik, terk, gaiplik ve kocanın hapsedilmesi gibi nedenlerle de kadın mahkemeye başvurarak evlilik akdini bozabilir.²⁶

Bütün bunları göz önünde bulundurulduğunda kadınların da erkekler gibi boşanma hususunda hak sahibi olduklarını görülecektir. Fakat kadınlar doğrudan boşama yetkisine sahip değildir. Onlara doğrudan boşama yetkisinin verilmemesi, boşamada onların hiçbir yetkisi bulunmadığı anlamına gelmez. Paragrafın başında da değindiğimiz gibi kadın da birçok durumda kocasını boşayabilir (nikah akdinde şart koştuğu takdirde) veya boşama davası açabilir. Kadına doğrudan boşama yetkisi verilmemesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Bilindiği gibi evlilik sözleşmelerinde belirlenen mehir erkek tarafından verilmektedir. Ayrıca kadın ve çocukların nafakası erkeğe (kocaya) aittir. Başka bir ifadeyle nişanlama merasiminde, düğünde, mehirde ve nafakada kadının hiçbir maddi kaybı bulunmamaktadır. Bütün bunlara rağmen boşama yetkisi kadının eline veya eşit olarak eşlerin eline verilseydi kadın istediği zaman eşini boşayabilirdi. Bu durum ise adaletle bağdaşmamaktadır. Zira bu durumda kadının hiçbir maddi kaybı olmadığı için eşini rahatlıkla boşayabilir. Hatta eşini cezalandırmak için de boşayabilir. Fakat erkek boşamak istediği zaman bütün maddi kayıpları göz önünde bulundurmak mecburiyetindedir. Bu da onu boşamaktan vazgeçiren önemli bir etkidir.

Boşama konusunda kadın ve erkekler arasında eşitlik ve adaletten bahsedenler ilk önce evlilik sözleşmelerinde yapılan masrafları da erkek ve kadınlar arasında eşit bir şekilde paylaşılmasını önermeleri gerekir. Ama şimdiye kadar bunları dile getirenlere rastlamadık. İslam hukukunda küllî kâide haline gelen "Külfet ni'mete, ni'met külfete göredir"²⁷ anlamındaki fikhî kâideye göre de koca, boşama konusunda bir adım eşinin önünde olmalıdır. Boşama konusunda erkeklerin bir adım önde olması İslam dini, kadınlara hak vermediği anlamına gelmez. Bilakis bu adaletin tecelli etmesinin bir göstergesidir. Bütün maddî yükümlülüklerden sonra boşama hakkı kadına verilseydi şöyle bir durumla karşı karşıya kalınabilirdi. Kocanın, nişanlamadan tutun düğüne kadar binlerce lira harcama yaptıklarını düşünelim. Düğün merasiminden hemen sonra kadının hiçbir maddi kaybı olmadığı için kocasını beğenmediği takdirde hemen boşayabilir. Bu durum ise kocanın binlerce lira maddi kaybına sebep olur. Bu adaletle sığar mı? İslam hukuku iyi bir şekilde incelendiği takdirde konunun adalet çerçevesinde ele alındığı görülür. Başka bir tabirle boşama konusunda her iki taraf da unutulmuş değildir.

Dolayısıyla bu konuda hüküm vermeden önce bütün ihtimalleri düşünmek gerekir. Başka bir ifadeyle hükümler verirken meselede varit olan bütün âyet ve hadisleri bütüncül bir şekilde ele alıp ona göre hüküm verilmelidir. Parçacı bir şekilde konuya yaklaşmakla hakikate ulaşmak mümkün değildir. Son dönemde yapılan yorumları göz önünde bulundurduğumuzda kimi âlimler tartışmalı konuları işlerken fikrini destekleyen yalnız bir âyet veya bir hadisi ele alıp ona göre hüküm verir.²⁸ Dolayısıyla bu durum, birbirlerinden farklı ve İslam hukukuna aykırı birçok görüşün ortaya çıkmasına sebep olur. Ayrıca konu hakkında uzman sahibi olmayan kişiler tarafından yapılan yorumlar da meseleleri tartışmalı hale getirir. Mesela kimi müfessir veya fikir adamı, bu konuda uzman olmadığı halde İslam hukukunu ilgilendiren fikhî meseleleri işler ve anladığı şekilde hükümleri açıklar.²⁹ Konuyla ilgili nasslar dikkate alınmadan yapılan yorumlar ve konu uzmanı olmayan kişilerin yorumları İslam hukukuna fayda vermekten ziyade zarar vermektedir.

IV. Kadının Boşanma Yetkisi Üzerine Yapılan Yorumlar

Kadının boşanma yetkisi hakkında yapılan yorumların çoğu nasların teviline dayanılarak yapılmaktadır. Konuyla ilgili yapılan yorumlara değinmeden önce yorumun tanımı ve şartları üzerinde durmanın meselenin anlaşılmasına katkı sağlayacağına inanıyoruz.

Tevil, delillere dayanarak lafzî râcih olan ihtimalden mercûh olan ihtimale yorumlamaktır. Bu ihtimaller ister yakın olsun ister uzak olsun derecelerine göre delillerin bulunması lazımdır. Zayıf bir delile dayanarak uzak ihtimalli bir mana kastedilmez.³⁰

²⁵ İsa Abduhu Galip Ahmed (1991). *Fikhü't-Talâk*. Beyrut: Darü'l-Ceyl, s. 17.

²⁶ Aslan. *İslam Aile Hukuku*. s. 229.

²⁷ Komisyon. *Mecelletü'l-Ahkâmi'l-Adliyye*. I/26.

²⁸ www.suleymaniyevakfi.org, *Kadının Boşanma Yetkisi*, Master Tezi, 29 Eylül, 2009.

²⁹ Kasım Emin (ty). *Tahrîrül-mer'e*. Kahire, Kelimâtun Arabiyye li't-Tercemeti ve'n-Neşr, s. 95; İlhami Güle, (1991). Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğin Temelleri. *İslami Araştırmalar*, Cilt: 5, Sayı: 4, Ekim s. 318.

³⁰ Muhammed b. Ali b. Şuayb b. Dehhan (2001). *Takvîmu'n-nazar fi mesâile hilâfiyye*. yy: Mektebetü'r-Rüşd, I/94.

Genel olarak yorum sahih ve fasit olmak üzere iki kısma ayrılır. Sahih tevil, güçlü bir delile dayanarak lafzı mütebadır (ilk akla gelen) olmayan manaya yorumlamaktır. Fasit tevil, zayıf bir delile dayanarak lafzı mütebadır olmayan manaya yorumlamaktır.³¹

Tanımlardan da anlaşıldığı üzere bütün naslar yoruma açık değildir. Yoruma açık olanlar muhkem olmayan âyetlerdir. Bu âyetleri yorumladığımız zaman bir delil bulunmadıkça zâhirine yorumlamak asıldır. Güçlü bir delil bulunduğu takdirde zâhirin muhalifine yorumlamak mümkündür. Zayıf bir delile dayanarak âyetleri yorumlamak ise caiz değildir.

Bütün dillerde olduğu gibi Arap dilinin yapısı gereği metinler yorumlanırken belli olan dil kurallarına uyulmalıdır. Uyulmadığı takdirde ortaya metnin gerektirmediği anlamlar ortaya çıkar. Bu durumda şâriin istemediği kanunları vaz etmiş oluruz. Dolayısıyla herhangi bir metni yorumladığımız zaman Arap dil kurallarına uymalıyız. İslam fıkıh tarihine bakıldığında dil kurallarına uyulmadığı için birbirlerinden çok farklı içtihatların ortaya çıktığı görülür. Tabii ki dil kurallarına uyulmadan yapılan yorumların kabul edilmesi de mümkün değildir. Nitekim nasları sağlıklı bir şekilde yorumlayıp onlardan hükümler çıkartmak için usul kitapları telif edilmiştir. Usul kitaplarında istiare (eğretileme), kinâye (Bir sözü hem gerçek hem de mecaz anlamda kullanmak), mecaz-ı mürsel (ad aktarması), teşbih (benzetme), teşhis (kişileştirme), intak (konuşturma), tevriye (amacı gizleme) hass, amn, zahir, nass, müfesser, muhkem, müteşabih, hafi, müşkil, delâletü'l-ibâre, delâletü'l-işâre, delâletü'l-mefhûm, delâletü'l-mentûk ve gramerin kullanımı gibi birçok dil kuralları ve kavramlar belirtilmiştir. Bu dil kurallarına uyulmadığı için İslam fıkıh tarihinde metinler yorumlanırken kimsenin kabul etmediği uzak ihtimalli hükümleri görmek mümkündür.³²

Bir örnek vermek gerekirse Peygamber'in (s.a.s) şu hadisin yorumlanması konuyu aydınlatmaktadır. "Geceden niyet getirmeyen kişinin orucu sahih değildir." Hanefiler bu hadisin kaza ve adak oruçlar hakkında olduğu kanaatindedirler. Fakihler onların bu yorumunu uzak ihtimalli bir yorum olarak saymışlardır. Zira Peygamber (s.a.s) bu hadisini bir soru veya herhangi bir durum karşısında değil, yeni bir hükmü ortaya koymak amacıyla söylemiştir. Ayrıca la kelimesinden sonra gelen nekre kelimeler, umuma delalet etmektedir. Burada bazı oruçları alıp bazılarını almamak Arap dil kurallarına aykırıdır.³³

Boşamayla ilgili âyetleri yorumlayan âlimler, kocanın tek taraflı irade beyanıyla eşini boşayabilme hakkını kabul etmektedirler. Kadının boşama hakkı çerçevesinde âyetleri yorumlayanlar kimileri, kadının tek iradeli boşama yetkisini Bakara suresinde geçen "iftedet"³⁴ kelimesine dayandırır. Kimileri âyette geçen "mutallaka" kelimesini delil göstermektedirler. Diğerleri ise mastar olarak zikredilen şu âyetteki "et-telaku merretan"³⁵ kelimesine dayandırır.

Hadis ve mezhepleri kabul etmeyen yalnızca Kuran'ı Kerim'i kaynak olarak gören ve kendilerine "Kur'an Araştırmaları Grubu" adı veren bir topluluk tarafından yazılan "Uydurulan Din ve Kuran'daki Din" adlı eserde kadınların boşanma yetkisiyle ilgili şu iddia bulunmaktadır:

"Ezilen kadının boşanma hakkı da elinden alındığı için tüm zulümlere karşı kadının hiçbir sığınağı kalmaz. Bazı "dini bilgiler" kitaplarında şöyle izahlar bile vardır: Bir kadın kocasından boşanırsa, o kadına cennet kokusu haram olur. Oysa Kuran'da geçen "boşanmış kadınlar"³⁶ tipi ifadeler hem kadının erkeği, hem erkeğin kadını boşaması manasına gelebilir. Kuran'da, "Bir tek erkek boşayabilir" tarzında açık bir ifade kullanılmadığına göre, açık ifade olmadığında serbestlik ana prensip olduğuna göre, demek ki kadın da erkek gibi bu haktan aynen faydalanabilir."³⁷

Bu grubun, kadınların boşama yetkisiyle ilgili delil olarak gösterdikleri âyeti Arap dil kurallarına göre ele aldığımızda onların öne sürdükleri mananın ve anlamın bu kelimedeki anlaşılması mümkün değildir. Zira boşanmış kadınlar (المطلقات) kelimesi boşanmış kadın (مطلقة) kelimesinin çoğuludur. Dışı varlıkları ifade eden kelimeyi erkekleri kapsayacak şekilde yorumlamak Arap dil kurallarına göre doğru değildir. Ayrıca başka bir âyete geçen "boşanmış kadınlar üç kur beklerler"³⁸ malindeki âyeti de erkeklere uyguladığı zaman İslam tarihinde hiç kimsenin dile getirmediği yeni bir hüküm ihdas edilmiş olur. Nitekim المطلقات kelimesi bu grubun çevirisinde de boşanmış kadınlar olarak geçmektedir. Dolayısıyla bu kelimedeki kadınların boşama yetkisini çıkartmak hiçbir ilmi mesnedi görünmemektedir.

³¹ İyad. b. Nâmi, es-Selmî (ty). *Usulü'l-fıkhu'l-lezi la yeseu'l-fakîhe cehluhu*.yy: 1/267.

³² Abdulmelik b. Abdullah b. Yusuf el-Cuveynî, (418). *el-Burhan fi Usulü'l-Fıkıh*. Mısır: Daru'l-Vefa, 1/347.

³³ Cuveynî. *el-Burhan*. 1/336.

³⁴ Bakara, 2/229.

³⁵ Bakara, 2/229.

³⁶ Bakara, 2/228-241.

³⁷ Komisyon, (2016). *Uydurulan Din ve Kuran'daki Din*, İstanbul Yayınevi, s. 235.

³⁸ Bakara, 2/228.

Fatma Yıldız, “Kur’ân ve Sünnete Göre Kadının Evliliği’i Sona Erdirme Hakkı (iftidâ)” (İstanbul 2000) isimli çalışmasında, fikhî mezhepler tarafından ihmal edildiği söylenen, “iftidâ” kavramı çerçevesinde İslam’da kadının boşanma hakkı bağlamında “yeni ve farklı” yaklaşımlar getirdiğini iddia etmektedir.

Yıldız’a göre, kocanın boşama hakkı olduğu gibi kadının da boşama hakkı bulunmaktadır. Kadının boşama yetkisi kadının fâil olduğu iftedet kelimesinden anlaşılmaktadır. Diğer boşama şekillerine baktığımızda koca fâil kadın ise mefûl görünmektedir. İftida konusunda ise kadın fâildir. Dolayısıyla kadın kocaya bir miktar fidyeye vererek kendini boşayabilir.³⁹

Yıldız’ın iddiaları ve konuyla ilgili yorumlarını Arap dil bilgisi kurallarına göre değerlendirildiğinde kadının erkek gibi boşama yetkisine sahip olduğunun “iftida” kelimesinden anlaşılması mümkün görülmemektedir. Zira iftida kelimesinin içinde geçtiği âyeti⁴⁰ ve boşamayla ilgili diğer âyetleri bir bütün olarak ele aldığımızda kadının boşama hakkı olduğu anlaşılır. Fakat kadının tek taraflı iradesiyle boşama yetkisine sahip olduğu anlaşılmamaktadır. Nitekim kendisi de konuyu açıklarken şöyle ifade etmektedir. Talâk kocanın fiiliyle, muhâlaa eşlerin ortak kararıyla mahkemeye gerek kalmadan evliliği sona erdirmektedir. İftidâ ise kadının isteği ve fiili ile evliliği sona erdirmek için başvurduğu bir yoldur. Ancak kadının bu hakkı kullanabilmesi için hakem veya mahkemenin kararına ihtiyaç vardır.⁴¹ Onun bu ifadelerinden de anlaşıldığı gibi kadın istediği zaman eşini boşayamaz. İftidanın geçtiği “Eğer onlar Allah’ın belirlediği ölçüleri gözetmeyecekler diye endişe ederseniz, o zaman kadının (boşanmak için) bedel vermesinde ikisine de günah yoktur”⁴² mealindeki âyetten de anlaşıldığı gibi Allah’ın hududunu yerine getiremeyeceklerinden korktukları ve iki tarafın anlaşmaları takdirde iftida söz konusu olabilir. Bu da yeni bir şey getirmemektedir. Ayrıca iftedet kelimesinin lügat anlamına baktığımızda fidyeye vermek anlamında kullanıldığını görmekteyiz. Fidyeye ise anlaşmaya göre verilen bir miktar mal veya paradır. Fatma Yıldız’a göre kadın kocasıyla anlaşmadan, istediği zaman bir miktar mal vererek eşini boşayabilmektedir. İftida kelimesini bu şekilde yorumlamak hem Arap dil kurallarına uymadığı gibi hem de klasik fıkıh tarihinde buna yorumlayıcı da görmek mümkün değildir.

Yaşar Nuri Öztürk, Bakara 229. âyetinde geçen “Boşama iki defadır. Bunun ardından ya iyilikle tutmak ya da güzelce serbest bırakmak gerekir”⁴³ mealindeki ayete dayanarak, boşanma hakkı hususunda kadın ve erkek arasında her hangi bir ayırım olmadığını söylemektedir. Ona göre nikâh, tarafların icab ve kabulleriyle yani kendi irade beyanlarıyla gerçekleştiğine göre, nikâh akdinin bozulmasında da aynı irade sahiplerinin ortak hakları olması gerekmektedir. Bu nedenle, akdin yapılmasında iki tarafın, bozulmasında ise yalnız bir tarafın söz sahibi olduğunu ileri sürmek, hukuk mantığına ve ilâhî adalete ters düşer. Çünkü aksine bir delil olmadığı sürece, her iki cins arasında fırsat ve haklarda eşitliğin bozulmayacağı hususu, bütün mezhepler tarafından kabul edilen temel bir ilkedir.⁴⁴ Öztürk’ün yorumları Arap dil kuralları, âyetlerdeki siyâk-sibâk üslubu ve sahâbenin anlayışı çerçevesinde ele aldığımızda doğru görünmemektedir. Bu âyette boşama yetkisinin kimde olduğunun yerine daha çok boşamanın kullanma biçimi üzerinde durulmuştur. Ayrıca parçacı bir mantıkla Kuran’ı Kerim’i yorumlamak yerine bütüncül bir yaklaşımla âyetleri yorumlamak daha doğru görünmektedir. Boşama konusunda âyetler bir bütünlük içerisinde ele alındığında tek taraflı boşama yetkisinin erkeklerde olduğu anlaşılacaktır. Zira boşamadan bahseden âyetlerde erkekler fail kadınlar da meful konumundadırlar. Arap dil kuralları çerçevesinde ele alındığında bu durumda başka bir hükme varmak zor görünmektedir.

Boşama yetkisinin erkeğe verilmesinin nedenini “Arap toplumunun erkek egemen yapısının tabii bir yansıması olarak görmek ve her ne kadar miras ve mehir yolu ile kendine ait bir mal varlığı olsa bile bunu ticaret veya herhangi bir ekonomik faaliyet yoluyla fiilen çoğaltma imkânından büyük ölçüde yoksun olan, diğer anlatımla ekonomik özgürlüğü olmayan kadının erkeği (kocasını) boşamasından bahsetmek oldukça zordur”⁴⁵ diye yorumlamak İslam hukukunun bağımsız olma ilkesine ve İslam adalet sistemine uygun görünmemektedir. Zira Kuran’ı Kerim, cahiliye dönemine ait olan birçok ataerkil merkezli adetleri ortadan kaldırmıştır. Bu konuyu, ataerkil egemenliğin tabii bir yansıması olarak değil İslam hukukunda küllî kâide haline gelen “Külfet ni’mete, ni’met külfete göredir”⁴⁶ anlamındaki fikhî kâide ve adalet prensibine göre konumlandırarak yükümlülük ilkesi çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

³⁹ www.suleymaniyevakfi.org, *Kadının Boşanma Yetkisi*, Master Tezi, 29 Eylül, 2009.

⁴⁰ Bakara, 2/229.

⁴¹ İbrahim Yılmaz (2010). Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği İftidâ, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sy. 15, s. 26.

⁴² Bakara, 2/229.

⁴³ Bakara, 2/229.

⁴⁴ Yaşar Nuri Öztürk (1995). *Kuran’daki İslâm*. İstanbul: Yeni Boyut, s. 434.

⁴⁵ İlhami Güler (1991). Kur’an’da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri. *İslami Araştırmalar*, Cilt: 5, Sayı: 4, Ekim, s. 318.

⁴⁶ Komisyon. *Mecelletü’l-Ahkâmî’l-Adliyye*. I/26.

Bir konunun hükmünü bilmek ve belirtmek için konuyla ilgili naslara bakılmalıdır. Âlimlerin kabul ettiği prensibe göre, hakkında açık bir nas varsa yoruma gidilmemelidir. Nitekim İslam hukukunda bununla ilgili küllî kâide haline gelen “Mevrid-i nasta içtihadı mesâğ yoktur” ifadesi bu hakikati açıklamaktadır. Yani bir mes'ele hakkında âyet veya hadislerde kat'î bir beyân varsa, artık o mes'ele hakkında içtihat caiz olmaz. Çünkü içtihat ancak kesin ve sarih olmayan meselelerde şâri'in muradını arayıp bulmak için meşrudur. Ayrıca bir konu hakkında birçok nass bulunduğu takdirde de nassları bir bütün halinde ele alıp ona göre hüküm verilmelidir. Yalnız fikrimize uygun bir nassı alıp diğer nassları görmezden gelmek de doğru değildir. Eğer hakkında açık bir nass bulunmasa İslam dininin genel prensip ve ilkelerine bakıp ona göre hüküm verilmelidir. Bütün bunları dikkate almadan bir konuda çağdaşlık kompleksi tesiri altında kalıp, nakis aklın yetisini kullanarak modernistlerin peşine takılıp, onlara göre yorum yapmak ilahi muradın ortaya konulmasından daha çok kendi maksat ve muradımızı ortaya koymuş oluruz. Bu durumda İslam hukukundan bahsetmek de mümkün değildir. Zira insanların fikir ve düşüncelerine göre şekillenen hukuklar ilahî ve İslamî hukuktan daha çok medeni bir hukuk halini alır. Bunu da İslam hukuku olarak göstermenin ne kadar tehlikeli bir yol olduğu ortadadır.

Konuyla ilgili âyetler bir bütün halinde incelendiğinde kadının tek başına boşama yetkisine delalet eden ne açık ne de kapalı bir âyet bulunmamaktadır. Arap dil kurallarını zorlayarak bazı âyetleri uzak ihtimali manalara yormak ise bu sorunu kökten çözemez. Kadının tek iradeli boşama hakkının bulunmaması, kadını koca elinde esir hayatı yaşamaya mahkûm etmek de değildir. Zira İslam hukuku doğrudan olmasa da dolaylı olarak kadına boşama hakkı vermiştir. Kadın, hul' yoluyla, hakemlere veya mahkemelere başvurarak boşama hakkını kullanabilir.

V. Kadınların Mağduriyetlerinin Önlenmesi İçin Önerilen Çözüm Yolları

İslam dini, aile müessesesine çok önem vermiştir. Şâri' aile müessesesini ayakta tutan evlilik akdini galiz misak olarak nitelemiştir. Bu misakın bozulmasından hoşlanmadığı gibi, eşleri boşama fikrinden vazgeçirmek için onları bir sürü maddi ve manevi müeyyidelerle karşı karşıya bırakmıştır. Ayrıca evlilik hayatı çekilmez bir duruma ulaştığı takdirde boşamayı sevmeyen caiz olarak görmüştür. İslam hukuku, diğer hukuklar gibi kocaya aynı anda üç boşama hakkı tanımamıştır. Eşlere düşünme fırsatı doğsun diye üç talak birlikte değil ayrı zamanlarda kullanmayı önermiştir. Başka bir tabirle koca istediği zamanda, şekilde ve bütün durumlarda eşini boşayabilme hakkına sahip değildir. Üç talak birlikte kullanmayı, hayızlı günlerde boşamayı, cinsel ilişkide bulunduktan sonra kadının temiz günlerinde de olsa boşamayı bidat saymıştır. İslam dini, boşamayı düşünen eşlere ilk önce nasihat eder ve onları bu konuda uyarır.

Bazı uyarılar şu şekildedir: “Eğer bir kadın kocasının, kendisine kötü davranmasından yahut yüz çevirmesinden endişe ederse, uzlaşarak aralarını düzeltmelerinde ikisine de bir günah yoktur. Uzlaşmak daha hayırlıdır”⁴⁷; “Eğer onlardan hoşlanmadıysanız, olabilir ki, siz bir şeyden hoşlanmazsınız da Allah onda pek çok hayır yaratmış olur”⁴⁸; “Eğer karı-kocanın arasının açılmasından endişe ederseniz, erkeğin ailesinden bir hakem, kadının ailesinden bir hakem gönderin. İki taraf (arayı) düzeltmek isterlerse, Allah da onları uzlaştırır. Şüphesiz Allah, hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdardır”⁴⁹ gibi Kuran'ı Kerim'in âyetleri; “Allah katında helalin en sevmeyeni talaktır”⁵⁰; “İffet ve namusunda şüphe duyulmanın dışında başka durumlarda zevcelerini boşamaktan kaçınınız. Yüce Allah, koca değiştiren kadınları, karısını değiştiren kocaları sevmez”⁵¹ şeklindeki Hz. Peygamber'in uyarıları, boşanmanın dinimizce hoş karşılanmadığını ve bu yüzden zorlaştırıldığını, sadece zarûrete binaen mubah görüldüğünü göstermektedir. Bu ilahî uyarıları dikkate alan bir koca kendi duygularına kapılarak hanımını kolay bir şekilde boşamaz.

Bununla birlikte evlilik birlikteliği çekilmez bir duruma ulaştığında İslam dini tarafları barışmaya çağırır. Kendi aralarında hul' yoluyla veya başka bir şekilde barışmadıkları takdirde iki tarafın ailesini göreve çağırır. Hakem heyeti de çözüm bulamazsa konu mahkemeye gider. Ya da koca bütün riskleri, maddi ve manevi sorumlulukları üstlenerek eşini boşar. İşte İslam hukukunda boşama kolay bir hak kullanımı değildir. Aksine birçok sorumlulukları bulunan bir evlilik akdinin bozulmasıdır. Kadının mağduriyetinin önüne geçmek için birçok çözüm yolları bulunmaktadır.

Çözüm yollarına gelince tek taraflı boşama sorunu, tahkim müessesesine işlevlik kazandırarak veya Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi gibi kanunlar vaz edilerek çözümlenebilir. Ya da kocanın boşama hakkını kullanması, şahitlerin huzurunda olması gerekliliği hususu kanun haline getirilebilir. Bu da kanunun kabul ettiği şahitlerin huzurunda dolayısıyla mahkemede olabilir. Bütün bunları âyetlerin zahirini

⁴⁷ 4/Nisa, 128.

⁴⁸ 4/Nisa, 19.

⁴⁹ 4/Nisa, 35.

⁵⁰ Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ty). *Sünenu İbni Mâce*. Thk. Muhammed Fuad Abdulbakî, yy: Dâru İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, I/650.

⁵¹ Ahmed b. Amr b. Abdülhalik Ebu Bekir el-Bezâr (2009). *Müsne'dü'l-Bezâr*. Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem, VIII/70.

terk etmeden ve âyetlerin keyfi bir şekilde yorumlamasına olanak vermeden, İslam hukukunda örf ve maslahata yeni düzenlemeler yapılarak kadınların boşama konusundaki mağduriyetleri önlenebilir.

Ayrıca Mehmet Paçacı'nın Yossef Rapaport'un tespitlerine dayanarak İslam tarihinde kadınların durumuyla ilgili ortaya koyduğu pratik gerçekler her zaman ve zemine uygulanabilir. Konuyla ilgili tespitleri şöyledir:

*"İslâm hukukunun lafzî kaynaklarına göre, evliliklerde kocaların elindeki en büyük koz tek taraflı olarak evlilik akdini bitirme yetkisidir, ancak büyük çoğunluğu mahkemelere intikal eden boşanma davaları hiç de bu şekilde gelişmiyordu. Memlûk toplumunda tek taraflı olarak boşama talebinde bulunan kocaların çoğu için boşanmanın getireceği mali yük gerçekten caydırıcı oluyordu. Kocalar, bu durumda bütünüyle hanımlarına karşı yükümlü oldukları mihri, evlilikleri sırasında hanımlarına vermedikleri harçlık ve giysi sorumluluklarını ve evlilik sırasında oluşan diğer bütün borçlarını kapatmak durumunda kalıyorlardı. Ayrıca boşanmış kadınlar taleplerine destek veren Hanefî kâdisına başvurarak boşandıkları kocalarını iddet süresinde kendilerine nafaka ödemek durumunda bırakıyorlardı. Bütün bunlara ilave olarak bir de kocalar eski hanımlarına tazminat ödemek durumundaydılar."*⁵²

Nafaka, mehir, muta ve diğer mali müesseseler işletildiği takdirde Paçacı'nın dile getirdiği gibi boşanmanın getireceği mali yük kocayı boşamadan vazgeçirebilir.

Nihat Dalgın'ın boşamada yeni yaklaşımlar başlığı altında getirdiği önerilerin üzerinde durulması da önem arz etmektedir. Dalgın'ın bahsettiği yeni yaklaşımlar şunlardır.

"Bid'i talakın hukuken geçerli görülmemesi, bir anda kullanılan üç boşama hakkının tek kabul edilmesi, hulu'un kazâi boşanma gerekçeleri arasında sayılması, boşamaya yetkili olan eşin yetkisini mahkeme huzurunda kullanması, boşama yetkisinin hâkime devredilmesi ve resmi nikâhla evlenenlerin boşanmalarında mahkeme kararının zorunlu olması; imam nikâhıyla evlenenlerin boşanmalarında mahkeme kararının zorunlu kılması"

gibi kararlar alındığı takdirde kadınların mağduriyetleri ortadan kaldırılabilir.

Avrupa iftâ meclisinin üyelerinden Mevlevî'nin fetvası da yeni bir yaklaşım olarak görülebilir ve bu fetvanın mucibine göre, resmi kurumlarda evlenen çiftlerin boşamalarının da aynı kurumlarda meydana gelmesi gerektiğini söyleyebiliriz. Mevlevî'nin fetvası kısaca şöyledir.

*"Asıl olan her Müslüman davalarını Müslüman bir hâkime götürmesi ve İslami bir mahkemede dava açmasıdır. Fakat bazı nedenlerden dolayı bu mümkün olmayabilir. Dolayısıyla gayri-İslami bir devlette evlenen kişiler bu devletin kanuni neticelerini peşinen kabul etmiş olurlar. Neticelerden birisi de boşamadır. Bu kanunlara göre evlenen çiftler açık olarak boşama yetkilerini mahkemelere vermeseler de zımnen vermiş olurlar. Zira örfen ma'ruf olan şey şart kılınmış gibidir tarzında külli bir kâide bulunmaktadır."*⁵³

Buna göre mahkemelerde evlenenlerin boşamaları da mahkemelerde olması daha uygundur diyebiliriz.

Sonuç ve Değerlendirme

Boşama konusu iyi bir şekilde tahlil edildiğinde yalnızca kocanın elinde olan bir hak olmadığı görülecektir. Geçimsizlik kadın tarafından olursa boşanma kocanın hakkı olmakta, eğer koca tarafından olursa kadın, hul' yoluyla veya mahkemeye başvurarak kendini boşayabilmektedir. Fakat bazı nedenlerden dolayı boşama konusunda koca bir adım önde görünmektedir. Bunun maddi nedenleri olduğu gibi manevi sebepleri de bulunmaktadır. Boşama yetkisi ya erkeğin ya kadının ya da her ikisinin elinde olma ihtimalleri bulunmaktadır. Bütün ihtimallerin artı ve eksikleri hesaplandığında dini müeyyidelerle sınırlanan boşamanın erkeklerin elinde olmasının adaletle daha yakın olduğu anlaşılacaktır. Zira İslam dini, evlilikte mehir verme sorumluluğunu erkeğe yüklemiştir. Ayrıca kadın ve çocukların nafakası da erkeğe vaciptir. Bütün bunları görmezlikten gelerek boşamanın kadına veya eşit bir şekilde her ikisine verilmesi adaletle bağdaşmamaktadır. Dahası evliliklerde evliliğin bütün yükü erkeğe yüklenmiş olup kadının hiçbir maddi yükümlülüğü bulunmamaktadır. Dolayısıyla kadının hiçbir maddi kaybı olmadığı için eğer boşanma onun elinde olsaydı bu konuda rahat davranabilirdi. Hatta boşamada erkeğin maddi kaybı olması hasebiyle kadın eşine kızdığı zaman eşini cezalandırmak için boşayabilirdi. Fakat boşama kocanın elinde olduğu takdirde boşama konusunda acele etmez. Bilakis bütün maddi ve manevi kayıpları hesaba kattıktan sonra karar verir.

Son dönemde kimi âlimlerin eşitlik çerçevesinde boşama âyetlerini ele alarak kadına da erkek gibi tek iradeli boşama yetkisini Kuran'ı Kerim'in âyetlerine dayandırmaları mesnetsiz bir iddiadır. Zira dayanak

⁵² Mehmet Paçacı (2010). *Çağdaşçı "Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kuran ve Tefsir Akademisi, s. 570.

⁵³ Eşref Yahya Raşid el-Ömerî, (2005). *Nazariyetü't-Tefriki'l-Kazâi bene'z-Zevceyn*, s. 147. (basılmamış doktora tezi, danışman Mahmud Ali es-Sertâvî, Ürdün Üniversitesi).

olarak gösterdikleri âyetleri Arap dili kurallarına göre ve âyetleri sibak ve siyak bağlamında ele aldığımızda kadınların tek iradeli boşama yetkisine sahip oldukları anlamı çıkmamaktadır. Ayrıca bunların ihdas ettikleri anlam ve yorumları Arap olan ve Arap dilini çok iyi bilen sahâbe ve tabiîlerden dile getiren hiç kimseye rastlanmamaktadır. Şart ve durumların değişmesiyle birlikte kadınların mağduriyetlerini önlemek için Kuran'daki boşamayla ilgili olan âyetleri zahirine muhalif yorumlamak yerine İslam'ın genel prensipleri ve maslahat ilkesi göz önünde bulundurarak boşama konusu güncelleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Abduhu Galip, İsa (1991). *Fıkhü't-Talâk*. Beyrut: Darü'l-Ceyl.
- Aslan, Mehmet Selim (2015). *İslam Aile Hukuku*. Bursa: Emin Yayınları.
- Mehmet Selim (Yaz 2016). İslam Hukukunda 'Te'assuf Kavramı ve Hükümlere Etkisi. *Ekev Akedemi Dergisi*, Yıl: 20 Sayı: 67.
- Âynî, Mahmud b. Ahmed b. Musa Bedruddin (2000). *el-Binâye Şerhu'l-Hidâye*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye.
- Bezâr, Ahmed b. Amr b. Abdülhalik Ebu Bekir (2009). *Müsnedu'l-Bezâr*. Medine: Mektebetü'l-Ulûmi ve'l-Hikem.
- Buhâri, Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğire (1422). *el-Câmiu's-Sahîh*. Thk. Muhammed Zuheyr b. Nasır en-Nasır, 1. Baskı, Dârü Tevkî'n-Necât, yy.
- Cuveynî, Abdülmelik b. Abdullah b. Yusuf (1418). *el-Burhan fi Usuli'l-Fıkıh*. Mısır: Daru'l-Vefa.
- Emin, Kasım (ty). *Tahrîrü'l-mer'e*. Kahire: Kelimâtun Arabiyye li't-Tercemti ve'n-Neşr.
- Ensârî, Şeyhu'l-İslâm Zekerîyya (2000). *Esne'l-Metâlib fi Şerhi Ravdi't-Tâlib*. Thk. Muhammed Muhammed Tamir, Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye.
- Güler, İlhami (1991). *Kur'an'da Kadın-Erkek Eşitsizliğinin Temelleri*. İslami Araştırmalar, Cilt: 5, Sayı: 4, Ekim.
- İbn Abidin, Muhammed Emîn (1992). *Reddü'l-Muhtâr 'ale'd-Dürri'l-Muhtâr*. Beyrut: Dârü'l-Fikir.
- İbn Dehhân, Muhammed b. Ali b. Şuayb (2001). *Takvîmu'n-Nazar fi Mesâile Hilâfiyye*, yy, Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Kudâme, Abdullah b. Ahmed b. Kudâme el-Makdisî (1405). *el-Muğni fi Fıkhî'l-İmâm Ahmed b. Hanbel eş-Şeybânî*. Birinci Baskı, Beyrut: Dârü'l-Fikr.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni (ty). *Sünenü İbni Mâce*. Thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Dârü İhyai'l-Kütübî'l-Arabiyye, yy.
- Kal'acı, Muhammed Ravvas (1989). *Mevsuatu Fıkhü Ömer b. Hattab*. Beyrut: Dârü'n-Nefâis.
- Merâğî, Ahmed b. Mustafa. (1946) *Tefsîrü'l-Merâğî*. Mısır, Mektebetü Mustafa el-Bâbî el-Halebî.
- Komisyon (1982). *el-Kâmusu'l-Fıkhîyyi Lugaten ve Istilâhen*. Dimaşk: Dârü'l-Fikir.
- Komisyon (2016). *Uyduurulan Din ve Kuran'daki Din*. İstanbul: İstanbul Yayınevi.
- Komisyon (ty). *Mecelletü'l-Ahkâmi'l-Adliyye*. Karatçı: Kârhane Ticateti Kütüb.
- Mevsîlî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd el-Hanefî (1937). *el-İhtiyâr li Talîli'l-Muhtâr I-II*. Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmîyye.
- Ömerî, Eşref Yahya Raşid (2005). *Nazariyetü't-Tefrîki'l-Kazâi bene'z-Zevceyn*. (basılmamış doktora tezi, danışman Mahmud Ali es-Sertâvi, Ürdun Üniversitesi).
- Paçacı, Mehmet (2010). *Çağdaşçı "Kur'an'da Kadın" Yorumunun Eleştirisi*. İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kuran ve Tefsir Akademisi.
- Pakistânî, Zekerîya b. Gulam b. Kadir (ty). *Ma Sahhe min Âsâri's-Sehabe fi'l-Fıkıh*. Dârü'l-Harrâz.
- Selmî, İyad. b. Nâmî (ty). *Usulü'l-Fıkhü'l-Lezi La Yeseu'l-Fakîhe Cehlulu*.
- Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyüp (1994). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- www.suleymaniyevakfi.org. *Kadının Boşanma Yetkisi*. Master Tezi, 29 Eylül, 2009.
- Yılmaz, İbrahim (2010). *Kadının Boşanma Hakkı Bağlamında Post Modern Bir Yaklaşım Örneği İftidâ*. İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy.15.
- Zühaylî, Vehbe (2004). *el-Fıkhü'l-İslâmî ve Edilletuhu*, Dimaşk: Dârü'l-Fikir.